

[19. 1.]

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan
de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernaevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot verhooging der begrooting van uitgaven wegens den arbeid der gevangenen voor 1882.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden, waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 8sten September 1882.

WILLEM.

[19. 2.]

ONTWERP VAN WET.

WIL WILLEM III, ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat de noodzakelijkheid is gebleken eener verhooging van de begrooting der uitgaven wegens den arbeid der gevangenen voor 1882, vastgesteld bij de wet van 30 December 1881 (*Staatsblad* n°. 248);

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1.

Artikel 5 van het 1ste artikel der wet van den 30sten December 1881 (*Staatsblad* n°. 248), Grondstoffen, bereidingsmiddelen, fabricatie- en confectiekosten, werktuigen, gereedschappen, benodigdheden voor tuin- en landbouw. vracht-, telegram-, bureau- en advertentiekosten, mitsgaders druk- en bindwerk, wordt verhoogd met zes en dertig duizend twee honderd gulden (f 36 200) en mitsdien gebragt op twee honderd duizend gulden (f 200 000).

Artikel 2.

Ten gevolge van artikel 1 dezer wet wordt het totaal van de begrooting der uitgaven wegens den arbeid der gevangenen voor 1882 nader vastgesteld op twee honderd een en zeventig duizend negen honderd en twintig gulden (f 271 920).

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

De Minister van Justitie,

[19. 3.]

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de behandeling van het wetsontwerp tot vaststelling van de begrooting der uitgaven wegens den arbeid der gevangenen voor 1882 werd in het Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal de wensch geuit omtrent den arbeid der gevangenen eenige meerdere mededeelingen te ontvangen.

Ter voldoening aan dien wensch volge hier een beknopt overzicht van de wijze waarop de arbeid in de gevangenen is geregeld, hetwelk tevens tot toelichting van de aangevraagde verhooging diene.

Het ligt voor de hand dat bij eene regeling van den arbeid in gevangenen steeds op den voorgrond gesteld wordt dat in de allereerste plaats de arbeid moet strekken tot voorziening in eigen behoefte en in het algemeen tot het fabriceren van voorwerpen voor 's Rijks dienst.

Art. 32 van het thans nog geldende Koninklijk besluit van 4 November 1821 schrijft dit voor op de navolgende wijze:

» De werkplaatsen in de gevangenen zullen in het bijzonder zijn bestemd tot het fabriceren der stoffen en andere voorwerpen, voor het gebruik der gevangenen benodigd. De arbeid der gevangenen zal zich over andere voorwerpen van 's Rijks dienst, en over het algemeen zooveel mogelijk, over verschillende voorwerpen uitstrekken, waarbij, alsmede bij het in omloop brengen der in de gevangenen gefabriceerde waren, ook bijzonder moet gelet worden dat aan de nijverheid van particulieren binnen het Rijk geen billijke grond tot klagen wordt gegeven.»

Ongetwijfeld is deze uitspraak ook nog voor den tegenwoordigen tijd volkomen van toepassing en zal ook thans concurrentie met de particuliere nijverheid zooveel mogelijk moeten worden vermeden. Wel worden de bezwaren dier concurrentie vaak zeer overdreven en heeft men rekening te houden zoowel met de moeilijkheden voor de Regering verbonden aan een voordeelligen inkoop van grondstoffen en aan een geregelden afzet, als met den onwil en de onkunde eener gevangenisbevolking, waardoor kostbaar onderrigt en toezigt wordt gevorderd.

Intusschen geheel ongegrond acht de ondergeteekende ze toch niet, zoodat het volkomen zijne instemming wegdraagt dat aan Rijksarbeid steeds de voorkeur worde geschonken.

In de groote strafgevangenen worden dan ook de gevangenen bijna uitsluitend met Rijksarbeid bezig gehouden. In de andere gestichten (maar aldaar is de omvang van den arbeid betrekkelijk gering) treedt de particuliere arbeid meer op den voorgrond, — wat noodzakelijk is omdat met het oog op de kleine straffen en de vlottende bevolking aldaar slechts de allergemakkelijkste arbeid kan worden verrigt, — en daarin niet voldoende kan worden voorzien ten behoeve van het Rijk. Voor zooverre het den aanmaak van voor den handel bestemde voorwerpen betreft, — zoo geschiedt dit of direct voor particuliere rekening of — zoo als in de cellulaire gevangenis te Utrecht met de speelgoedmakerij en de biezen-mattenmakerij het geval is, — voor 's Rijks rekening met een' vooraf bij contract verzekerden afzet.

De regeling van den arbeid in deze laatstgenoemde gestichten blijft in 't algemeen aan de gevangenisbesturen overgelaten; naar omstandigheden, het jaargetijde etc. is die aan veel afwisseling onderhevig. Binnen de grenzen van een vooraf beraamd nauwkeurig plan zou deze niet kunnen worden besloten.

Anders is het met den arbeid in de grootere gevangnissen verrigt. Bepaaldelijk met het oog op dezen, bepaalde art. 31 van het hiervoren genoemde reglement »dat de arbeid ieder jaar naar een algemeen plan geregeld en over de gevangnissen verdeeld zal worden, in dier voege, dat al deze gestichten zich wederkeerig de hand leenen als uitmakende gedeelten van één en hetzelfde geheel».

Zoo is het ook thans nog. Jaarlijks wordt aan het Departement van den ondergeteekende voor de strafgevangnissen te 's Hertogenbosch, Leeuwarden, Leiden, Hoorn en Doetinchem, voor de cellulaire gevangenis te Rotterdam en voor het opvoedingsgesticht te Alkmaar de arbeid geregeld.

De chefs van den arbeid in genoemde gestichten (sints de instelling van het eenhoofdige bestuur niet meer directeurs, maar adjunct-kommandanten onder de bevelen van den kommandant) treden dan met elkander in overleg ter verdeling over de verschillende gestichten van de goederen, die zoo ten behoeve van het Departement van Justitie als van andere Departementen in het volgende jaar zullen moeten worden gefabriceerd. Alles wordt dan op zoodanige wijze verdeeld en de uitvoering tevens zóó geregeld dat met voldoende zekerheid kan worden te gemoet gezien dat door de verschillende gevangnissen alles behoorlijk en op tijd zal worden afgeleverd.

Voldoet het »plan van arbeid» — onder die benaming algemeen bekend — aan de gestelde eischen, dan wordt het door den Minister goedgekeurd en daarna aan de betrokken gevangenisbesturen toegezonden. Aan dezen wordt dan overgelaten voor eene behoorlijke uitvoering zorg te dragen. De maandelijksche verantwoordingsstukken, den arbeid betreffende, stellen dan den Minister in staat den loop van den arbeid te volgen; maar tevens wordt door elk gevangenisbestuur in de maand October eene verantwoording loopende over de eerste negen maanden des jaars ingezonden, waaruit volledig de stand der uitvoering kan worden beoordeeld.

Niet onvermeld mag hierbij blijven, dat het plan van arbeid eerst wordt opgemaakt in de maand November, terwijl het ontwerp der begrooting die tot de uitvoering van het plan de gelegenheid moet verschaffen, reeds eenige maanden vooraf — in Julij — moet worden vastgesteld.

Deze abnormaliteit ('t verdient geen anderen naam) is onvermijdelijk, omdat bij het opmaken der begrooting nog niet bekend kan zijn wat ten behoeve der verschillende departementen in het volgende jaar zal kunnen worden gefabriceerd. Die bestellingen kunnen eerst in de maanden September of October worden ontvangen, en eerst daarna kan de vaststelling van het plan van arbeid worden ter hand genomen.

Dat met het opmaken en indienen der begrooting niet kan worden gewacht tot na November, behoeft geen betoog; het is dus onvermijdelijk — en men zal er ook in het vervolg vrede mede moeten hebben, — dat onder anderen bij art. 5 der begrootingswet eene som wordt aangevraagd tot aankoop van grondstoffen, zonder dat men nog met zekerheid kan zeggen of de behoeften niet kleiner of grooter zullen zijn.

Wat nu te doen als de bestellingen den aankoop van meer of wel van duurdere grondstoffen noodzakelijk maken, dan waarop bij de begrooting is gerekend? Zal men dan meer geld moeten aanvragen, of zal men dan eene verhooging der begrooting à tout prix moeten vermijden? Ondergeteekende zou zich door eene oplossing der moeilijkheid in laatstgenoemden zin niet verantwoord achten, daar die zou moeten gepaard gaan met het aannemen van minder werk, dan waartoe de werkkrachten aanwezig zijn, alzoo met het doen verrigten door de gevangenen van minder arbeid, dan waartoe zij in staat kunnen worden gerekend. Met andere woorden, de schijnbare zuinigheid zou inderdaad financieel nadeelig blijken.

Aan eene verhoogingswet geeft hij dan ook de voorkeur; niet de arbeid moet naar de begrooting, maar de begrooting naar den arbeid worden geregeld.

Voorts zij hier nog opgemerkt dat, ofschoon het plan van arbeid uitsluitend de 7 hierboven genoemde gestichten betreft, door eene daarin opgenomen bepaling tevens is zorg gedragen, dat, zoo noodig, uit de strafgevangnissen te Leeuwarden en te 's Hertogenbosch grondstof ter bearbeiding, zoo voor mannen als voor vrouwen kan worden verzonden naar alle andere gevangnissen, die alsdan, als

waren zij werkzalen, met de administratie in genoemde strafgevangnissen in verantwoording blijven staan.

Is dus de keuze van arbeid voor de gevangenen in den regel tot den Rijksarbeid beperkt, zoo zal binnen dien grens steeds aan die takken van arbeid, waarmede de gevangenen later in de maatschappij hun eigen brood kunnen verdienen, de voorkeur moeten worden gegeven, terwijl het tevens wenschelijk is dat de veroordeelde, die een ambacht verstaat, zich in de gevangenis daarmede bezig houdt, opdat hij het niet verleere, maar er zich verder in bekwame.

Dat er tegenwoordig groote verscheidenheid bestaat, kan blijken uit de navolgende opgave, welke vermeldt welke takken van arbeid naar het voor het loopende jaar opgemaakte plan van arbeid in de 7 reeds genoemde gestichten worden beoefend of verrigt.

Te *Leeuwarden* vindt men weverij, kleermakerij, schoenmakerij, blikslagerij, smederij, spartmattenmakerij, boekbinderij, kuiperij, stoelmakerij, timmerwerk en meubelmakerij.

Te *Leiden*: smederij, blikslagerij, touwslagerij, kleermakerij, schoenmakerij, zadelmakerij, steendrukkerij, matrassenmakerij en mandenmakerij.

Te *Hoorn*: weverij, kleermakerij, borstelmakerij, schoenmakerij, timmerij, draaijerij, kuiperij en smederij.

Te *Doetinchem*: kleermakerij, schoenmakerij, timmerij, draaijerij, blikslagerij, smederij, klompenmakerij, terwijl de gevangenen er tevens met tuin- en veldarbeid worden bezig gehouden.

Te *Rotterdam* (cel): kleermakerij, klompenmakerij, smederij, timmerij en draaijerij, mattenmakerij en meubelmakerij.

In de strafgevangenis te 's Hertogenbosch worden de vrouwen met brei- en naaiwerk bezig gehouden.

Te *Alkmaar* worden de jongens in het schoenmaken, kleermaken, timmeren, draaijen, mandenmaken en (sints korten tijd) ook in het kurkensnijden geoefend.

In de andere gestichten, waar het meer uitsluitend particulieren arbeid geldt, bepaaldelijk in de cellulaire gevangnissen, is uit den aard der zaak de verscheidenheid nog veel grooter. Elke arbeid, die niet te veel leven maakt, niet te ongezond is of om andere soortgelijke redenen ongeschikt voor eene gevangenis, kan aldaar worden verrigt, en ook verwacht. Van de gesteldheid der plaatselijke industrie, ook van den ijver der directie om werk te bekomen, hangt natuurlijk in deze veel af. Onder de hoofdwerkzaamheden van den gemakkelijksten aard, waarvan bijna overal eenige worden aangetroffen, kan worden vermeld het koffij- (of andere boonen) of erwten lezen, zakken plakken, haar pluizen, netten breijen, spart vlechten en matten maken.

Tevens geldt overal de regel dat voor het onderhoud van het gebouw als ook voor de huishoudelijke dienst gevangenen worden gebezigd, zoodat ook daardoor steeds aan enkelen bezigheid wordt verschaft.

Het tarief, waarbij het loon voor den Rijksarbeid aan de gevangenen te voldoen, werd vastgesteld, is laatstelijk geheel herzien in 1874 en sints 1 Januarij 1875 in werking. Het is toen zoo geregeld dat een vlijtig en geoefend gevangene hoogstens f 0,30 per dag kan verdienen.

Daarbij werd tevens bepaald, dat in de gevallen waarin het tarief niet voorzag, alsmede bij den particulieren arbeid, het loon door de gevangenisbesturen zou worden vastgesteld, terwijl hetgeen de gevangene meer verdiende dan f 0,30 per dag, aan den Staat zou vervallen.

Op aandrang van eenige gevangenisbesturen is later dit eijfer van f 0,30 op f 0,50 verhoogd; — een maatregel, waarmede de ondergeteekende zich allezins kan vereenigen met het oog op die gevangenen (waarvan echter het aantal niet groot is) die buitengewoon vlijtig en buitengewoon geoefend zijn. Voor dier ijver en werklust (welker opwekking ontegenzeggelijk krachtig bevorderlijk is aan dezedelijke belangen) moet het toch wel verlamdend werken als zij zich vooraf een grens gesteld zien waar zij tegen moeten stuiten, omdat die grens gelegen is binnen dien, hun door hun eigen natuur of talent gesteld.

Van bevoegde zijde wordt in den laatsten tijd beweerd dat de grensbepaling als geheel overbodig, zou kunnen wegvallen, maar ondergeteekende kan die meening geenszins onderschrijven.

Hij wenschte een grens te behouden, maar eenen — en hierop vestigt hij uitdrukkelijk de aandacht — gelegen *buiten* den grens aan buitengewoon geoefende en vlijtige werklieden door hun eigen natuur of talent gesteld. Hij zou namelijk wenschen dat alle particuliere arbeid door de gevangenisbesturen zóó werd geregeld, dat een gewoon vlijtig en geoefend gevangene er niet meer dan f 0,30 daags aan kan verdienen: — hij acht dit voor een' gevangene *allezins voldoende*. In dat geval nu is de speling van f 0,20 ruim genoeg om voor de buitengewoon vlijtige of geoefende gevangenen de gelegenheid open te stellen met de uiterste krachtsinspanning te arbeiden, *zonder dat* zij door de grens van f 0,50 worden weêrhouden.

Op die wijze zou de bepaling schijnbaar overbodig wezen: dat is, het zou nimmer voorkomen, naar alle verwachting, dat meer dan f 0,50 werd verdiend en dus den Staat verviel; — maar de ondergeteekende zou haar toch ongaarne missen. Zijns inziens zullen de gevangenisbesturen er een zeer heilzamen band in vinden om — geheel in overeenstemming met het Rijkstarief — het loon bij particulieren arbeid door de gevangenen te verdienen (iets anders is hetgeen door den particulier aan het gevangenisbestuur er voor wordt uitbetaald) toch niet hooger te regelen dan zóó dat eene som van f 0,30 aan gewoon vlijtige en geoefende gevangenen wordt uitbetaald. Wordt dan door een' gevangene — al is die ook buitengewoon vlijtig en geoefend — meer dan f 0,50 daags verdiend, zoo zal het gevangenisbestuur daarin het bewijs moeten zien, dat die soort arbeid te hoog wordt beloond, en dat de loon-berekening moet worden verlaagd.

Als proef op de som kunnen alzoo die f 0,50 goede diensten bewijzen. Ontbrak deze, zoo zou het korter of langer tijd aan de aandacht kunnen ontsnappen, dat een gevangene in enkele gevallen loonen van f 1 of meer verdiende; dit zou de ondergeteekende bepaald *ergerlijk* vinden en *in ieder geval* wenschen te voorkomen.

Van het loon wordt een gedeelte door het Rijk genoten. Bij de correctioneel veroordeelden tot 1 jaar gemeenschappelijk of 6 maanden cel is dit $\frac{2}{10}$, bij de andere correctioneel veroordeelden $\frac{1}{10}$ en bij de crimineel veroordeelden $\frac{6}{10}$. Een ander gedeelte, respectievelijk $\frac{1}{10}$, $\frac{3}{10}$ en $\frac{2}{10}$, wordt als uitgaanskas voor den gevangene bewaard, waardoor het voordeel wordt verkregen dat bij het ontslag de gevangene niet van alle middelen is ontbloot, maar in de gelegenheid is om in de eerste tijden in zijn onderhoud te voorzien en zich de meest noodzakelijke gereedschappen aan te schaffen, terwijl hem tevens tijdens zijne gevangenschap kan worden vergund er zijne vrouw en kinderen eenigen onderstand uit toe te zenden.

Eindelijk (en dit is van het meest dadelijk belang, omdat er een nuttige prikkel in gelegen is tot een gestadigen arbeid) blijft het 3de of laatste gedeelte respectievelijk $\frac{3}{10}$, $\frac{2}{10}$ en $\frac{2}{10}$ ter beschikking van den gevangene als zakgeld (oneigenlijk alzoo genoemd daar het niet wordt uitbetaald, maar door de administratie wordt beheerd), ten einde er enkele waren voor te kunnen koopen uit de kantine (koffij, zout, tarwebrood, boter en in enkele strafgevangenis en ook tabak) waartoe op gezette tijden de gelegenheid wordt gegeven.

Daar aan de gevangenisbesturen — ieder op hun eigen gebied — steeds eene groote mate van vrijheid van handelen werd gelaten en deze zich slechts zelden met elkander in verbinding hebben gesteld, is het niet te verwonderen dat de zoo wenschelijke uniformiteit niet steeds werd aange troffen. Ten bewijze hiervan kan de ondergeteekende er op wijzen dat zelfs nog in den afgelopen winter in de strafgevangenis te Leeuwarden gedurende enkele maanden de arbeid reeds ten $4\frac{1}{2}$ uur 's avonds was geëindigd, terwijl deze in de andere strafgevangenis tot $6\frac{1}{2}$ à 7 uur werd gedreven.

Ondergeteekende heeft gemeend over de bezwaren aan het aldaar arbeiden met licht verbonden, te moeten heen-stappen en het reglement voor de strafgevangenis te Leeuwarden dan ook in dien geest gewijzigd, dat thans in het vervolg ook gedurende den winter de arbeid niet voor $6\frac{1}{2}$ uur zal eindigen, zoodat thans meer overeenstemming bestaat met de regeling in de soortgelijke gestichten te Leiden en te Hoorn. Hierdoor is reeds eene schrede gedaan in de goede rigting; maar naar de vaste overtuiging van den ondergeteekende is het bijzonder

wenschelijk en nuttig in deze bij alle drie nog een grooten stap verder te gaan.

Luiheid en vadsigheid tijdens het verblijf in de gevangenis moeten zoo streng mogelijk worden tegengegaan. Wanneer men echter de gevangenen 's nachts 10 uur lang te bed laat liggen, na ze overdag bovendien nog slechts een matigen arbeid te hebben doen verrigten, dan kan men niet zeggen op dat punt al het mogelijke te hebben gedaan. Het is daarom, dat de ondergeteekende aan het aantal arbeidsuren eene belangrijke uitbreiding — aan dat der slaapuren eene inkrimping zou wenschen te geven.

Behalve om de zegenrijke gevolgen van den arbeid zelven zou daarin een allergeschiktst middel zijn gevonden om aan de gevangenisstraf haar strafkarakter te verzekeren en aan het verblijf in de gevangenis een meer afschrikkend karakter bij te zetten.

Ieder, die de groote gemeenschappelijke gevangenis van nabij kent, moet erkennen dat het verblijf aldaar — vooral voor phlegmatische gestellen — niet dat afschrikwekkend karakter draagt, dat men er zoo gaarne — ter voorkoming van recidive — aan zou willen geven. Wel is waar worden de ijzeren tucht en het gemis van vrijheid zwaar gevoeld, maar overigens draagt het gevangenisleven een onbezorgd karakter.

Eene goede behandeling is den gevangene verzekerd. — Bij ziekte is geneeskundige hulp nabij. Gebrek behoeft zelfs de met cachot gestrafte niet te vreezen. Voldoend voedsel wordt op gezette tijden verschafte. In gezonde localen wordt gearbeid. Dagelijks wordt de buitenlucht genoten. Voor gewoon en godsdienstonderwijs wordt gezorgd. Tegen onderlinge mishandeling wordt gewaakt, enz.

Dat *alles* kan *niet* veranderd worden. Maar — in het aantal arbeidsuren kan *wel* eene vermeerdering worden aangebragt.

Men vergete niet dat de arbeid — om zich zelve — ter voorkoming van verveling, door nagenoeg alle gevangenen wordt begeerd. Staat men hun nu nog toe dat zij juist voldoende arbeiden om zich niet te vervelen, maar aan de andere zijde ook niet meer dan zij aangenaam vinden, dan ligt het voor de hand dat zoodanige regeling voor een strafgesticht niet deugt. Evenzoo met den rust- en slaaptijd. Deze moet voldoende zijn, maar ook niet meer. Nachtrust gedurende 10 uur moet, ook in het belang der zedelijkheid, in eene gevangenis niet worden geduld.

Wordt dus aan den arbeid te regt veel waarde gehecht, als middel om tot arbeid te bekwamen en op te wekken, aan gestadigen arbeid te gewennen en voor den veroordeelde de mogelijkheid te bevorderen om zich na zijn ontslag in de maatschappij een bestaan te verschaffen: nog te vruchtbaarder zouden zijne gevolgen zijn, als ook door eene rigoureuse regeling de recidive kon worden bestreden, door aan eene voor het meerendeel luije en vadsige gevangenisbevolking bij haar ontslag de wetenschap mede te geven, dat bij terugkeer in de gevangenis zware en aanhoudende arbeid hen wacht.

Door den ondergeteekende wordt daarom thans onderzocht, welke maatregelen noodig zullen zijn om bij eene nachtrust van 's avonds 10 tot 's morgens 6 uur een gemiddelden werktijd van 12 uur daags te verkrijgen, en in de groote strafgevangenis dan de volgende dagverdeling in te voeren:

opstaan te 6 uur,
kleding, reiniging, oversluiten en ontbijten tot 7 uur,
werken van 7—12 uur,
eten en rusten van 12—1 uur,
werken van 1—6 uur,
avondeten van 6— $6\frac{1}{2}$ uur,
werken van $6\frac{1}{2}$ —9 uur,
rusten en oversluiten tot 10 uur,
in bed te 10 uur.

De tijd voor wandelen en onderwijs zou — voor zooverre noodig — van de in bovengenoemden staat vermelde »werkuren» moeten worden afgenomen. Doch deze invoering zal nimmer kunnen geschieden, tenzij de wetgevende magt er vooraf hare goedkeuring aan hecht, daar dan behalve de verhooging der arbeidsbegrooting, ook nog eene vermeerdering van het aantal bewaarders noodig is, die uit de gewone fondsen niet kan worden bestreden.

Ten slotte nog een enkel woord over de financiële uitkomsten van den arbeid.

Ofschoon men er steeds op bedacht is geweest den arbeid (mits aan de andere gestelde eischen voldoende) tevens zoo productief mogelijk te doen zijn, — op groote baten kan niet worden gewezen, en deze kunnen ook in het vervolg niet worden verwacht. Al is ook de arbeidskracht in de gevangenis voor den Staat weinig kostbaar (zoo als wij zagen, is het tarief zóó berekend dat een geoefend en vlijtig werkmans met inbegrip van het Rijksaandeel niet meer dan f 0,30 per dag verdient), tegen dit voordeel staan onderscheidene nadeelen over. Hieronder moet in de eerste plaats gewezen worden op de zeer geringe ontwikkeling en ervaring der gevangenen over het algemeen — gepaard aan onwil en onverschilligheid bij velen — waardoor, zelfs met de beste pogingen van de zijde der directie — bij kostbaar onderrigt en toezigt — de arbeid vaak zeer middelmatig blijft. Een onvermijdelijk gevolg hiervan is, dat meermalen fabricatiën worden afgekeurd, terwijl dan echter het loon daarvoor reeds aan de gevangenen was uitbetaald. Voorts worden, door het gebrek aan oefening der gevangenen of ook wel door hun boos opzet vaak grondstoffen bedorven of vernield, welker waarde dan niet geheel op hen kan worden verhaald. Maar de hoofdrede voor de minder gunstige financiële uitkomsten is wel hierin gelegen, dat de Regering bij den aankoop der grondstoffen, waarvan dan natuurlijk *zeer goede* kwaliteit wordt gevorderd, achterstaat bij vele particulieren, wien het uit den aard der zaak eerder gelukt tegen mindere prijzen in te kopen.

Bij leverantien aan den Staat, ook al worden zij in het openbaar aanbesteed, worden maar al te dikwerf hooge prijzen bedongen.

Daar de rekening over 1881 nog niet is afgesloten, zal het jaar 1880 tot voorbeeld kunnen strekken.

De opbrengst bedroeg toen. . . f 265 082,80

De uitgaaf. 234 089,90

Zoodat een batig saldo van. . . f 30 992,90 overbleef.

Men wachte zich intusschen voor de gevolgtrekking dat nu door dit cijfer van het batig saldo de winst wordt aangegeven, welke de arbeid in 1880 heeft opgeleverd. Op zich zelf heeft dit cijfer geene afloende beteekenis; om het die te doen verkrijgen, moet men het in verband beschouwen met de verandering in den stand van den inventaris tusschen 1 Januarij en ultimo December 1880.

Nu was de inventaris der Rijks eigendommen den arbeid betreffende, in dat jaar:

op ultimo December. f 202 908,86

op 1°. Januarij. 189 447,58

waaruit alzoo eene vermeerdering van f 13 461,28 blijkt.

De werkelijke winst bedroeg derhalve in dat jaar:

batig saldo f 30 992,90

vermeerdering inventaris 13 461,28

Totaal. f 44 454,18

Voor hen, die er belang in stellen te vernemen, naar welke verhouding voor de verscheidene departementen in de gevangenis werd gewerkt, volge hier de gespecificeerde rekening over het jaar 1880.

De ontvangst die toen f 265 082,80 bedroeg, werd op de navolgende wijze verkregen:

wegens leverantie of confectie voor het Departement van Oorlog f 60 875,11

wegens leverantie of confectie voor het Departement van Marine. 49 119,37

Transporteren f 109 994,48

	Per transport f 109 994,48
wegens leverantie of confectie voor het Departement van Waterstaat	24 061,04
wegens leverantie of confectie voor het Departement van Kolonien	10 500,00
wegens leverantie of confectie voor de gestichten Ommerschans en Veenhuizen	992,825
wegens leverantie of confectie voor de gevangenis	71 477,955
wegens leverantie of confectie voor de rijksveldwacht	14 638,67
wegens den arbeid voor particulieren (waaronder het Rijksaandeel in het loon voor particulieren arbeid).	31 923,255
wegens verkoop van onbruikbare voorwerpen	1 224,03
wegens gestorte sommen betreffelijk vroegere dienstjaren	270,545
	f 265 082,80

Als een voorbeeld tevens hoezeer de verhouding tusschen de begrooting en den werkelijken arbeid wordt verbroken nu de begrooting aan de vaststelling van het plan van arbeid voorafgaat, diene nog dat bij de begrooting voor hetzelfde jaar 1880 geraamd werd eene opbrengst van f 289 600 en eene uitgaaf van f 263 540, welke cijfers met de beide hiervoren genoemde cijfers van werkelijken ontvangst en uitgaaf over dat jaar omstreeks f 25 000 verschillen!

Aan voorafgaand algemeen overzicht behoeft de ondergeteekende ter toelichting van bijgaand wetsontwerp niet veel meer bij te voegen. Op de beide redenen, welke voor het loopende jaar eene verhooging van art. 5 der arbeidsbegrooting noodzakelijk maken, werd daarin reeds met een enkel woord gewezen.

De zonderlinge noodzakelijkheid, dat het plan van arbeid eerst wordt opgemaakt *na* de begrooting, moet ook hier op den voorgrond worden gesteld. In November jl. bij de zamenstelling van het plan van arbeid, wees de raming van uitgaven een eindcijfer aan dat f 15 000 meer bedroeg dan in het vorige jaar. Deels maakten de bestellingen, welke van andere departementen werden ontvangen, meer aankoop van grondstoffen noodzakelijk; deels ook werden er meer *kostbare* grondstoffen voor gevorderd dan een vorig jaar.

Het was dus toen reeds vrij zeker dat met dezelfde begrootingcijfers niet kon worden volstaan, maar de ondergeteekende heeft natuurlijk daarin geene aanleiding gevonden om zijne goedkeuring aan het plan van arbeid te onthouden. Eene inkrimping van den arbeid had daarvan het gevolg moeten zijn, en juist het tegenovergestelde wordt door hem ernstig gewenscht. Dat het luijeren der gevangenen niet mag worden geduld, wanneer dit kan worden voorkomen door eene verhooging der begrooting, achtte de ondergeteekende niet twijfelachtig.

De tweede reden is gelegen in de wijziging van het reglement voor de strafgevangenis te Leeuwarden, ook hiervoren reeds vermeld. In plaats van ten 4 $\frac{1}{2}$ uur zullen de gevangenen aldaar thans in den aanstaanden winter eerst ten 6 $\frac{1}{2}$ uur met den arbeid eindigen. Op dien meerderen werktijd is bij de vaststelling van het plan van arbeid nog niet gerekend; alzoo zullen de materialen voor dien meerderen arbeid benodigd nog bovendien moeten worden aangekocht. Op beide gronden is eene verhooging van art. 5 met f 16 000 voor het loopende jaar noodzakelijk geworden.

Eene grootere som is echter ter verhooging uitgetrokken, en wel in het geheel f 36 200, omdat — afgescheiden van de oorzaken die *in deze* tot eene verhooging van het artikel voor het *loopende* jaar moeten leiden, — met nadruk op den voorgrond moet worden gesteld dat in het algemeen op art. 5 aan de Regering eene zeer ruime som beschikbaar moet worden gesteld, zoodat eene ronde som van 2 ton ook voor het vervolg als *vast* behoort te worden aangenomen.

Zal men bij de meeste artikelen eene zóó juiste raming kunnen maken dat tusschen het uitgetrokken bedrag en de werkelijke uitgaven slechts een klein verschil blijft bestaan, bij voornoemd art. 5 zal men zich hiervan nimmer kunnen verzekeren. Dit artikel heeft een zeer eigenaardig karakter. Tegenover de uitgaven uit de gewone begrootingsartikelen, welke de kosten van beheer, onderhoud, enz. der gevangenen bestrijden, staan geene ontvangsten; de werkelijke onkosten worden dus door die artikelen aangewezen. Met de arbeidsbegrooting — speciaal art. 5 — is dit niet het geval: — het meer of min voordeelige van den arbeid kan daaruit op zich zelf allerminst worden afgeleid.

Wil de arbeid in de gevangenen steeds behoorlijk kunnen worden gedreven, dan moet de Regering steeds de beschikking hebben over eene zeer ruime som om grondstoffen, confectiemiddelen enz., aan te koopen en daarmee de gevangenen bezig te houden. Die som moet te ruimer zijn nu de zamenstelling der begrooting aan die van het plan van arbeid voorafgaat.

Het is als het ware een crediet aan de Regering toegestaan, om naar omstandigheden mede te handelen. En nu is het duidelijk dat van eene vermeerdering van het crediet (verhooring van de begrooting) eerder voor- dan nadeel kan worden verwacht: — tegen iedere meerdere uitgaaf staat immer ook eene ontvangst te meer over. En niet de hoegrootheid van het bedrijfskapitaal, maar alleen de werkelijke winst wijst het min of meer voordeelige van den arbeid aan. Tegen eene verhooring der som bestaat dus uit financielen hoofde geen bezwaar.

Die som bedroeg in vroegere jaren, tot in 1869 f 173 050 doch nadat eenige jaren achter elkander eene verhooring der begrooting wegens den arbeid der gevangenen — bepaaldelijk van het betrekkelijk art. 5 — noodzakelijk was geweest, werd op voorstel der Regering voor de begrooting van het jaar 1871 de som op f 193 800 gesteld. Tot aan het jaar 1880 werd dit cijfer gehandhaafd, toen het door den ondergeteekende, voor de begrooting van 1881, op f 163 800 werd teruggebracht.

Hoewel die maatregel alleszins geregtvaardigd scheen, omdat in de laatste jaren steeds eene som van f 30 000 op art. 5 beschikbaar was gebleven, zoo wil de ondergeteekende echter niet ontkennen dat het nut van een »ruim" art. 5 toen te weinig op den voorgrond is gesteld.

Nu reeds voor het loopende jaar eene verhooring noodig is, zou ondergeteekende echter vreezen, dat, wordt niet in eens de som belangrijk en afdoende verhoogd, wederom eene chronische verhooring noodzakelijk zal worden, waaraan de wetgever in 1871 zoo te regt een einde maakte.

Tevens zal dan tot de door den ondergeteekende gewenschte uitbreiding der arbeidsuren kunnen worden besloten, zonder dat eene nieuwe verhooring der arbeidsbegrooting er mede gepaard behoeft te gaan.

Ten slotte zij hier nog een voorbeeld uit den laatsten tijd aangehaald, om duidelijk te maken dat de Regering vaak gedwongen wordt te handelen en daarom steeds over fondsen moet kunnen beschikken.

In de kleine gevangenen worden de ongeoeffenden meestal met spartvlechten bezig gehouden; deze arbeid kan op vele plaatsen geen oogenblik worden gemist.

De gevlochten spart wordt naar Leeuwarden opgezonden, alwaar de matten dan worden gefabriceerd.

Dit geschiedde tot voor eenige maanden »in confectie" voor een particulieren industrieel. Het met dezen gesloten contract werd toen opgezegd; en gelegenheid tot het sluiten van een soortgelijk contract met een' ander bestond nog niet.

In die omstandigheden had de ondergeteekende geene keuze. Ook al had hij niet de geldmiddelen beschikbaar, hij moest wel magtiging verleen en om voor 's Rijks rekening spart aan te koopen en de matten in eigen beheer te doen aanmaken; een groot aantal gevangenen, verdeeld over vele plaatsen, zou anders eensklaps van geschikten arbeid verstoken zijn geworden.

De Minister van Justitie,

A. E. J. MODDERMAN.

